CZU:821.135.1(478).09(092)
https://doi.org/10.52505/filomod.2025.18

POEZIA LUI VASILE ROMANCIUC ÎN EXEGEZA LITERARĂ (II)

Silvia LUPAN
ORCID: 0009-0002-5488-3219
Universitatea de Stat din Moldova
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

Rezumat. *Articolul prezintă modul în care a fost receptată, de critica literară, poezia lui Vasile Romanciuc publicată începând cu anii ’90 ai secolului XX, prin urmare, creația editată în epoca posttotalitară, dar și procesul de revalorificare a unor texte scrise în perioada comunistă. Întregul demers urmărește discursurile critice ale unor nume sonore din Basarabia: Andrei Țurcanu, Ion Ciocanu, Alexandru Burlacu, Lucia Țurcanu, Grigore Chiper, Eugen Lungu etc. De asemenea, se pune accent pe mutațiile pe care le-a suferit procesul de interpretare a textelor poetului Vasile Romanciuc odată cu căderea regimului comunist, relevând aspecte importante precum: desprinderea de dogmatism, schimbarea paradigmei de evaluare, diversificarea discursului critic.*

Cuvinte-cheie: *receptare critică, posttotalitarism, identitate poetică, desprindere de dogmatism, paradigmă de evaluare.*

Vasile Romanciuc’s Poetry in Literary Exegesis (II)

Abstract. *The article presents how Vasile Romanciuc’s poetry, published since the 1990s, was received by literary critics, thus focusing on his work published in the post-totalitarian era, but also on the process of re-evaluating certain texts written during the communist period. The entire approach follows the critical discourses of some well-known names from Bessarabia: Andrei Țurcanu, Ion Ciocanu, Alexandru Burlacu, Lucia Țurcanu, Grigore Chiper, Eugen Lungu, etc. It also highlights the changes that the interpretation of Vasile Romanciuc’s texts went through after the fall of the communist regime, bringing up important issues like: breaking away from dogmatism, changing the evaluation paradigm, and diversifying critical discourse.*

Keywords: *critical reception, post-totalitarianism, poetic identity, detachment from dogmatism, evaluation paradigm.*

În contextul regimului comunist, poezia din spațiul basarabean putea să fie publicată numai dacă respecta anumite rigori, întrucât „meandrele istoriei au modelat literatura secolului al XX-lea după chipul și asemănarea ideologiei” oficiale (Hariton 2024, p. 55), la fel cum s-a întâmplat și cu critica literară. Oare cât de

curajos ar fi putut fi receptate poemele *Riţos*, *Neruda*, *Atenţiune*, *Tăcerea* etc., scrise de Vasile Romanciuc în perioada imediat următoare intrării în vigoare a *Hotărârii PC al PCUS cu privire la critica literară și artistică*, prin care se afirma clar că una dintre sarcinile de bază ale criticii literare era să fie utilizată în scop propagandistic, pentru „educarea" ideologică a muncitorilor, pentru construirea comunismului și lupta cu influențele străine?

Totuși, anii '80 ai secolului trecut s-au remarcat prin faptul că, în Basarabia, pe de o parte, critica literară urmărea să se rupă de rigorile impuse de regimul comunist, iar pe de altă parte, tindea să se conecteze la ceea ce se întâmpla dincolo de Prut, în România, dar și în întreaga Europă, după cum putem desprinde din cartea *Continuitate și ruptură în critica românească din Basarabia* (*1985-2010*), scrisă de cercetătoarea Natalia Hariton. Și dacă înțelegem motivele reticențelor criticilor de a dezvălui anumite sensuri ascunse ale textelor pe care le interpretau, vom înțelege și de ce ruptura de menghina comunistă s-a realizat, mai întâi de toate, prin elevarea discursului critic, prin cultivarea gustului pentru estetic și printr-o vastă cultură, după cum aflăm din cartea aceleiași autoare, iar atunci când circumstanțele s-au dovedit a fi mai prielnice, conexiunile au fost complet abolite. Dar, în mod evident, nu trebuie să generalizăm, întrucât au existat și critici literari care au continuat să respecte îndeaproape toate deciziile oficiale ale partidului, făcând exces de zel într-o perioadă în care nu mai era absolut necesar.

În ceea ce-l privește pe Vasile Romanciuc, înainte de 1990, poezia sa a avut parte de o exegeză mai îndrăzneață în volumul *Martor ocular*, semnat de Andrei Țurcanu în 1983. Iată ce nota excelentul critic: „Genealogia e mai puțin decât istoria, dar e mai mult decât simpla «proveniență socială», dacă ar fi să utilizez o terminologie de pașaport. Genealogia impune o continuitate în timp." (1983, p. 206). E neîndoielnică nota ușor sarcastică la adresa limbajului de lemn, funcționăresc, al acelor vremuri, la fel cum este evident accentul pus pe tradiție și memorie (valorificate de Vasile Romanciuc), despre care vorbește mai jos, în același text, Andrei Țurcanu. Tot el observă și poemele *Riţos* și *Neruda*. Deși nu intră în prea multe detalii și afirmă doar că în acestea „sângele vieții contemporane pulsa năvalnic" (*Ibidem*, p. 209), este clar că a descifrat adevăratul sens al unor secvențe precum: „Toți dictatorii seamănă-ntre ei./ Învață toți – și tema nu e nouă – / Cum să despice sângele în două./ Cum să adune într-un ștreang o țară/ Și cum, din os de frate,/ La cer să-și facă scară." (Romanciuc, p. 21) sau „Minciuna se aude cum bate apa-n piuă./ Cum ticluiește-aceeași falsă carte: cu mersul în genunchi ajungi departe." (*Ibidem*, p. 21).

După căderea regimului comunist, Vasile Romanciuc publică volumele *Note de provincial* (Chișinău, 1991), *Un timp fără nume* (Chișinău, 1996), *Îndoiala de sine* (Chișinău, 1997), *Un ochi*/*Un oeil*, ediție bilingvă româno-franceză, antologie și prefață de Valeriu Rusu (Ploiești, 2000), *Marele pustiu invizibil* (Timișoara, 2001), *Olimpul de plastic* (Chișinău, 2007), *Recitirea proverbelor* (Chișinău, 2007), *Purtătorul de cuvânt al tăcerii* (Chișinău, 2011), *Veşminte de gală pentru marii pitici* (Iași, 2011), *Lasă un semn* (Târgoviște, 2012), *Cuvântul ne adaugă vedere*

(sonete, 2012), *Lumina glasului lăuntric* (Chișinău, 2016), *Vă iubesc fără pauze* (Chișinău, 2024 – o selecție de Lucia Țurcanu). Chiar și din denumirea majorității volumelor putem desprinde o schimbare de viziune poetică, ale cărei semne prevestitoare puteau fi identificate încă în volumele anterioare.

La începutul anilor nouăzeci, în „Literatura și Arta", Ion Ciocanu semna articolul *O inimă ce râde și plânge în cuvinte*, în care, identifica „simptome ale angajării publicistico-retorice" (1991, p. 5), subliniind totuși că poetul fi rămas fidel debutului său. Ce-i drept, volumele în care s-au produs mutații majore vor apărea câțiva ani mai târziu. În discursul critic al lui Ion Ciocanu mai surprindem urme ale retoricii specifice perioadei anterioare, precum „principii etice sănătoase sau „crez artistic și cetățenesc sănătos" (*Ibidem*, p. 5). Revelatoare este însă povestea poemului *Întâi și-ntâi*, dezvăluită de Ion Ciocanu: poezia ar fi fost remarcată de un angajat prea conștiincios al editurii și drept urmare, dacă nu ar fi existat intervențiile lui Ion Hadârcă și Mihai Cimpoi, cartea ar fi mers sub cuțit. Revenind la articolul sus-amintit, Ion Ciocanu a afirmat lucruri similare cu cele exprimate anterior de Andrei Țurcanu, Ana Bantoș, Eliza Botezatu sau chiar de el însuși, cu o singură deosebire – de această dată a putut observa în poezia lui Romanciuc „un spirit polemic ori chiar rebel, în măsură să irite spiritele refractare gândirii poetice" (*Ibidem*, p. 5).

Mihail Dolgan a avut o carieră impresionantă în perioada comunistă și a continuat să vorbească și în 1992 despre poezia lui Vasile Romanciuc, pe care o înscrie în „albia liricii de factură tradițional-folclorică" (1992, p. 5), vocație descoperită de poet încă de la debutul său, conform spuselor bine cunoscutului critic. Acesta scoate în evidență temele predilecte ale poetului, vorbește despre modernitatea de viziune a lui Vasile Romanciuc, despre mijloacele de expresie alese (mai ales despre stilul „dens, sugestiv și gnomic" (*Ibidem*, p. 5)) și despre valorile pentru care pledează. La fel ca și Ion Ciocanu, lasă să-i scape unele formule precum aceasta – „principiile fundamentale ale statutului etico-civic al poetului" –, a cărei origine o intuim cu ușurință.

Vasile Gârneț, unul dintre reprezentanții optzecismului basarabean, venind, prin urmare dintr-o zonă distinctă a literaturii, într-un număr din „Literatura și Arta", din 1992, cu referire la volumul *Note de provincial* al lui Vasile Romanciuc, a evidențiat sarcina complicată a criticii atunci când abordează acest tip de poezie, subliniind și importanța prezenței unui „spirit critic revigorator" (p. 5), aluzie țintită, probabil, împotriva felului deja împământenit de a face critică literară în spațiul basarabean. Vasile Gârneț afirmă că poezia din volum care se remarcă este anume selecția din volumul publicat anterior, *Citirea proverbelor*, „de factură tradiționalistă, de sorginte folclorică" (p. 5). Criticul apreciază lipsa de ostentație a poeziei patriotice a lui Vasile Romanciuc, spre deosebire de cea a „poeților patriotarzi care au năucit poporul cu dragostea lor" (p. 5) și critică, într-un mod rafinat versificațiile libere ale poetului, pe care le cataloghează drept „o haină străină" (p. 5).

La același volum de poezie, *Note de provincial*, Mihai Cimpoi remarca „tradiționalismul ingenuu (…), programatic și securizant" (p. 8) al lui Vasile

Romanciuc, văzând genealogia ca pe un principiu ordonator al existenței acestuia, care-l ajută să reziste în fața terorii istoriei. Anume acest principiu, considera Ion Hadârcă în 2008, a mai rămas în picioare din felul de a face poezie al lui Vasile Romanciuc, întrucât universul său poetic a suferit mutații însemnate, pe care însă, conform afirmațiilor lui Ion Hadârcă, majoritatea criticilor nu le-ar fi sesizat. Iar mutațiilor respective domnia sa le face o trecere în revistă: „jocul intertextualist, parabola mitizantă, îmblânzirea antitezelor, parafraza, ludicul şi ironia, stăpânirea poantelor, evantaiul de eufonii, euritmii şi ingeniozităţi omofone, asocierea/disocierea realităţilor minimalizate litotic ori sublimate oximoronic, cultivarea ambiguităţii în straturi cantabile şi aglomerarea ingenioasă a situaţiilor existenţiale paradoxist-absurdiste, în general, urmărirea obsedantă a spectacolului neoexistenţial cu lumini şi umbre" (2008, p. 95). Totuși, colegul de promoție al lui Vasile Romanciuc crede despre acesta că nu și-a însușit noua recuzită fără discernământ și se folosește de ea cu deosebită grijă pentru păstrarea echilibrului, idee exprimată și de Arcadie Suceveanu, care semnalează și el metamorfozele din volumele *Un timp fără nume*, *Îndoiala de sine*, *Marele Pustiu Invizibil*, mai cu seamă nota dionisiacă și modul în care Vasile Romanciuc reușește să surprindă „drama degradării morale, spectacolul disoluției" (Suceveanu, 2003).

Grigore Chiper semnalează și el în poezia lui Vasile Romanciuc scrisă începând cu 1990 o schimbare de optică, ironia accentuată, care „trece repede în grotesc" (2013, p. 41). Spre deosebire de ceilalți critici literari, el susține că Vasile Romanciuc nu are doar o „sensibilitate modernă", dar „se dovedește un poet modern prin radicalizarea și prozaizarea discursului său" (*Ibidem*, p. 41).

Eugen Lungu subliniază câteva trăsături ale poeziei lui Vasile Romanciuc: ludicul vag sorescian (atunci când abordează subiecte ce țin de limbă); forța combinatorie a limbajului; utilizarea polisemantismului din care nasc calambururi; asamblarea. Deși procedeele enumerate sunt specifice și postmodernismului, Eugen Lungu este de părere că Vasile Romanciuc nici măcar nu a încercat să cocheteze cu acesta. Pe de altă parte, nu pot fi trecute cu vederea „survolările spaţiului minat cu zepeline ironice al optzecismului ludic, textualist şi intertextual" (2020) despre care vorbea Mircea V. Ciobanu. Calificându-l „postmodernist" pe Vasile Romanciuc (atenție la ghilimele!), criticul basarabean subliniază faptul că poetul se folosește uneori de instrumentarul specific postmodernității pentru a rosti „marile adevăruri textuale" (*Ibidem*), îmbinând, de asemenea, cu măiestrie, laturile etică și poetică.

În viziunea Luciei Țurcanu, cele două coordonate principale ale liricii lui Vasile Romanciuc sunt „sentimentul nedeclarat, exprimat laconic, mai mult sugerat și legătura perenă cu valorile noastre ancestrale" (2019, p. 46). Și ea, la fel ca ceilalți critici literari accentuează lipsa de emfază a creației poetului în discuție, remarcând faptul că acesta iese în evidență prin profunzimea, adevărul, ineditul și frumusețea celor scrise (*Ibidem*, p. 50).

Alexandru Burlacu menționează faptul că *Olimpul de plastic* este cea mai bună carte a lui Vasile Romanciuc din anii '90 încoace, calificându-i limbajul poetic drept

specific unui neomodernist clasicizat. Același critic remarcă și elementul biografic, ce câștigă teren în construcția eului poetic, care, de altfel, suferă o criză identitară (2024, p. 478). Nimic de mirare. Confruntat cu o lume pe dos, în care totul se cumpără ca la piață, chiar și oamenii („Ne vindem și ne cumpărăm la preț redus" (Romanciuc, 2007, p. 18), trăind într-un „veac stătut", într-un „timp încremenit" (Romanciuc, 1997, p. 28), universul existențial începe să fie văzut „ca un teatru și, cel mai frecvent – ca un infern" (Burlacu, 2024, p. 478). Caracteristica principală a acestuia este artificialitatea – nimic firesc nu mai poate fi întâlnit, doar construcții din plastic, structuri butaforice, o „matrioșkă întoarsă pe dos", care funcționează după principiul „din minciuna mică,/ scoți minciuna cea mare" (Romanciuc, 2007, p. 9), iar la tot pasul se întâlnesc piedestale, „veșminte de gală pentru marii pitici" (*Ibidem*, p. 23), scene și cortine, însemne ale unui spectacol ieftin. Iată cum explică Alexandru Burlacu aceste transformări: „se bulversează valorile sacre, patriarhale, viața se află în declin total, iar est-etica lumii de odinioară își pierde, se pare, în fața procesului globalizator, orice sens" (2024, p. 478).

În final trebuie să relevăm câteva idei importante. Prima se referă la reconfigurarea destinului criticii literare din Basarabia în epoca postcomunistă, perioadă în care, spre deosebire de cea precedentă, au fost eliminate constrângerile ideologice, iar discursul critic a putut să se manifeste în toată autenticitatea sa.

Exegezele trecute în revistă, aparținând unor critici de seamă din spațiul basarabean, relevă pluridimensionalitatea poeziei lui Vasile Romanciuc, faptul că este atât tradiționalistă, cât și modernă, iar pe alocuri – postmodernă, atât gravă, cât și ironică, poetul fiind „fidel genealogiei sale", dar și explorând noi dimensiuni ale limbajului cu ajutorul ironiei, paradoxului, calamburului etc. Acest fel nou de a recepta poezia lui Vasile Romanciuc este un indicator al evoluției de ansamblu a literaturii române din Basarabia, care reușește, în opinia noastră, să surprindă tensiunile unui eu reprezentativ pentru întregul spațiu românesc.

Referințe bibliografice:

1. BURLACU, Alexandru. *Trecutul prezent*. *Secvențe critice*. Chișinău: Editura Gunivas, 2024. ISBN 978-9975-179-11-9.

2. CHIPER, Grigore. Vasile Romanciuc: între spiritul modern și angajarea tradiției. *Metaliteratura*, nr. 1-2 (32), 2013, pp. 40-43.

3. CIOBANU, Mircea V. Etica și poetica lui Vasile Romanciuc. *Viața Românească*, nr. 6, 2020. Disponibil la: https://www.viataromaneasca.eu/revista/2020/06/etica-si-poetica-lui-vasile-romanciuc/. [accesat 2025-09-05].

4. CIMPOI, Mihai. Tradiționalismul ingenuu. *România literară*, 1992, nr. 33, 21-28 octombrie, p. 8.

5. CIOCANU, Ion. O inimă ce râde și plânge în cuvinte. *Literatura și Arta*, 1991, 28 februarie p. 5.

6. DOLGAN, Mihail. Lirica lui Vasile Romanciuc. *Literatura și Arta*, 1992, 21 septembrie, p. 5.

7. GÂRNEȚ, Vasile. Un melancolic în provincie. *Literatura și Arta*, 1992, 23 ianuarie, p. 5.

8. HADÂRCĂ, Ion. Poezia lui Vasile Romanciuc ca ipostaziere a imaginarului lectorial. *Limba română*, nr. 1-2 (151-152), 2008, pp. 93-97. ISSN 0235-9111.
9. HARITON, Natalia. *Continuitate și ruptură în critica românească din Basarabia* (*1985-2010*). Iași: Editura Junimea, 2024. ISBN 978-973-37-2779-8.
10. ROMANCIUC, Vasile. *Din tată-n fiu*. Chișinău: Editura Literatura artistică, 1984.
11. ROMANCIUC, Vasile. *Îndoiala de sine*. Chișinău: Editura Cartier, 1997. ISBN 9975-949-17-7.
12. ROMANCIUC, Vasile. *Olimpul de plastic*. Chișinău: Editura Prut Internațional, 2007. ISBN 978-9975-69-920-4.
13. SUCEVEANU, Arcadie. Mimoza și oțelul de Damasc. *Contrafort*, nr. 9 (107), septembrie 2003. Disponibil la: https://www.contrafort.md/old/2003/107/. [accesat 2025-09-05].
14. ȚURCANU, Andrei. *Martor ocular*. Chișinău: Editura Literatura artistică, 1983.
15. ȚURCANU, Lucia. *Poezia Basa*. Chișinău: Editura Arc, 2019. ISBN 978-9975-0-0305-6.

Notă. Articol elaborat în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică”, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM.